

А. М. Варинська,
кандидат філологічних наук, професор
(Одеська національна морська академія)
О. Д. Тарасенко,
викладач
(Військова академія, м. Одеса)

ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АВТОРСЬКОЇ ІРОНІЇ У ТВОРАХ В. ВИННИЧЕНКА

У даній статті досліджено мовні засоби репрезентації авторської іронії у художніх творах В. Винниченка. Акцентовано увагу на прийомі антонімічної іронії, який представлено на теоретичному та практичному рівнях. З'ясовано роль антонімів та фразеологічних одиниць у творенні іронічного смислу. Охарактеризовано лексико-семантичну та смислову складові антонімічної іронії у творах В. Винниченка.

Ключові слова: антоніми, внутрішня антонімія (енантіосемія), антонімічна іронія, фразеологічна одиниця, художній текст.

У сучасній лінгвістиці дедалі актуальнішою стає тенденція поглибленого дослідження проблем мовної репрезентації образного простору художніх творів. Особливої уваги у цій площині потребує розгляд питання лексико-семантичного, смислового рівнів іронії.

Іронія – складний багатоаспектний мовний і водночас ментальний феномен. Ментальна суть іронії проявляється в особливій формі мислення, сприйняття та подання світу, й відбивається у художніх творах на смисловому рівні, де інтенційне авторське "Я" підпорядковує собі не тільки об'єкт зображення, а й мовні засоби зображення [1: 351]. Мовна природа іронії полягає в тому, що в одній мовній формі відбувається зіткнення опозиційних смислів. Значення, що закладені в іронії, визначаються за допомогою контексту.

Лінійний характер мови і багатомірність об'єктивної реальності сприяє розвитку поліфункціональності мовних одиниць та обумовлює можливість використання різноманітних семантичних категорій у художньому тексті.

Однією із найпоширеніших лексико-семантичних категорій художніх творів є антоніми. Антоніми використовуються у художньому творі як у традиційній формі, так і у змінній – трансформованій, і виступають як образотворчий засіб – засіб іронії.

Сучасна лінгвістика розглядає антонімію як фундаментальну категорію лексичної семантики.

Незважаючи на те, що явище антонімії на початок ХХІ століття вивчено достатньо глибоко, мовленнєве втілення антонімії досліджено неповністю.

Дослідженням даної лексичної групи цікавилися не одне покоління науковців. Важливі наукові здобутки представлено у працях таких учених: Введенская Л. А. "Синонимические пары антонимов", "Словарь антонимов русского языка", Міллер Є. М. "Природа лексичної та фразеологічної антонімії", Новиков Л. О. "Антонимия в русском языке: Семантический анализ противоположности в лексике", Полюга Л. М. "Повний словник антонімів української мови", Чабаненко В. А. "Стилістика експресивних засобів української мови" та ін. Вивченню особливостей антонімів присвячені дисертаційні дослідження: Векуа Н. В. "Антонімія якісних прикметників у сучасній українській мові", Василенко В. А. "Синонімія і антонімія у поезіях Ігоря Муратова". Не дивлячись на те, що антонімія недостатньо досліджена порівняно з іншими лексичними групами, останні роки мовознавці поповнили "наукову скарбницю" розвідками з даного питання. Вчених цікавить теоретичний аспект вивчення антонімів, місце антонімів як у мові загалом, так і у художніх текстах (Варинська А. М., Тарасенко О. Д. "Антонімо-синонімічні зв'язки та їх інтерпретація у художній мові В. Винниченка", "Вербальна репрезентація опозицій у п'єсі Володимира Винниченка "Чорна Пантера і Білий Медвідь", Тарасенко О. Д. "Стилістична роль оксиморону в мові художнього твору Володимира Винниченка "Раб краси", "Антонимы и синонимы в художественной речи В. Винниченко: лингвостилистический аспект"); знаходимо праці, де антоніми досліджуються на рівні термінології (Адамчук Ю. К. "Лексико-семантичні явища в українській військово-морській термінології", О. Колган "Антонімія української гірничої термінології" та ін.).

У наш час, за зауваженням Я. Вежбиньки, "спостерігається певне зміщення акцентів у вивченні антонімії – від загальномовного плану до конкретно-мовленнєвого втілення антонімії, у зв'язку з чим розширюється предметна галузь досліджень" [2].

Не залишається поза увагою мовознавців вивчення поняття "антонімічна іронія", але водночас є малодослідженим. Не в усіх академічних виданнях подано тлумачення цього стилістичного засобу. Знаходимо теоретичне і практичне трактування даного поняття у наступних мовознавчих працях: Пономарів О. Д. "Стилістика сучасної української мови", Моїсєєва Н. П. "Стилістика української мови", Полюга Л. М. "Словник українських синонімів і антонімів", Карпова І. Д. "Антонімія як засіб вираження

прихованого заперечення", А. І. Білозуб "Лексико-семантичні прийоми мовної гри в українському постмодерному тексті", В. Л. Іващенко, Т. О. Федоренко "Енантіосемія в парадигмі мовних та мовленнєвих явищ: основні напрями концептуалізації" та ін.

Варто додати, що антонімічна іронія є досить непродуктивною стилістичною фігурою (порівняно з іншими) у мові та "художньому багатстві". Не знаходимо наукових розвідок, де репрезентовано прийом антонімічної іронії на матеріалі художніх текстів В. Винниченка. Частково ми торкалися цієї теми у праці "Явище енантіосемії у художній мові Володимира Винниченка". Сказане і зумовлює **актуальність нашої розвідки**.

Метою статті є аналіз засобів репрезентації іронії у творах В. Винниченка, зокрема малодослідженої в українському мовознавстві лексико-семантичної категорії – антонімічної іронії.

Досягнення мети уможливорює розв'язання таких **завдань**:

- виявити засоби репрезентації іронії у визначених творах В. Винниченка;
- виявити основу іронічного смислоутворення;
- дослідити своєрідність мовних одиниць;
- виокремити з художніх текстів приклади, де використано прийом антонімічної іронії;
- визначити структурні та синтаксичні особливості антонімічної іронії на матеріалі художньої мови письменника;

- з'ясувати лексико-семантичну, стилістичну та смислову роль антонімічної іронії у художньому тексті.

Об'єкт дослідження: художні твори – "Біля машини", "Кумедія з Костем", "Базар", "Донька жандарма", "Молода кров", "Раб краси".

Предмет дослідження: мовні засоби репрезентації іронії.

Антонімія слів формується протилежністю їх лексичного значення. Антоніми (грец. *anti* – проти і *ónyma* – ім'я) – пари слів, які семантично протилежні одне одному [3: 169]. Антоніми, зазвичай, належать до тієї ж самої частини мови, становлять замкнене попарне об'єднання слів: *життя – смерть, чоловічий – жіночий, говорити – мовчати, завжди – ніколи*. Взагалі науковцями прийнято поділяти антоніми на власне лексичні та контекстуальні. Також велика увага звернена на стилістичну роль антонімів у художній мові. Найпродуктивніші стилістичні фігури, які побудовані на антонімах такі: антитеза, оксиморон. Їх функціонування у художній мові В. Винниченка домінує порівняно з антонімічною іронією. Не дивлячись на цей факт, вивчення цієї стилістичної фігури на матеріалі творів письменника доводить те, що мова творів – своєрідний "мовний скарб" для розвідок із лінгвостилістики. Для нашого дослідження важливо з'ясувати поняття "іронії", яке є основою "антонімічної іронії": "1.Тонка прихована насмішка. Іронія долі – про безглуздий випадок; глузування, кепкування. 2. літ. Стилістичний прийом контрасту видимого і прихованого змісту висловлювання, що створює ефект глузування" [4: 294]. У Л. І. Мацько читаємо: "Іронія (гр. *eironeia* – лукавство, глузування, удавання) – різновид антифразису, в якому з метою прихованого глузування вживається слово з позитивним значенням. Арістотель визначав її як "такий вид смішного, коли говоримо інакше, ніж чуємо". Іронію важко точно визначити, встановити її межі, бо вона, по-перше, прихована в лексичній семантиці, отже, важко вловима, по-друге, різнооб'ємна, часто зосереджена не в одній одиниці, а розсіяна в тексті і виявляється тільки в зіставленні кількох одиниць" [5: 379].

Так прийом антонімічної іронії трактується: "Активну роль антонімів спостерігаємо при іронічній характеристиці явищ дійсності. Іронія найчастіше виявляється в народних приказках, прислів'ях, коротких афористичних висловах, де друга частина вислову ніби заперечує першу" [6: 25]. Далі читаємо: "Ця "прихована" антонімія і використовується для іронічної характеристики: Такий добрий, що готовий в ложці води втопити (тобто злий); Любить, як вовк порося (тобто не любить); Я його люблю, як сіль в оці і кольку в боці (тобто не люблю). У виділених словах виявляється внутрішня протилежність, яка зумовлюється контекстом" [6: 24-25]. У О. Д. Пономарева читаємо: "Прийом антонімічної іронії полягає в тому, що слово сприймається не в прямому, а в протилежному розумінні, тобто стає самоантонімом: Розжалобивсь, як вовк над поросям – від'їв ніжки та й плаче; Пожалів вовк кобилу – залишив хвіст і гриву; Добрий баранчик, та по-вовчому виє; Така гарна, що як вигляє в вікно, то потім собаки на те вікно три дні гавкають" [7: 71]. У Н. П. Моїсєєвої знаходимо синонімічне визначення щодо антонімічної іронії – "іронічне зіставлення" [8: 44]. Важливо підкреслити, що поняття антонімічної іронії тісно пов'язується з поняттям "внутрішньослівної антонімії". Про це докладно читаємо у вступній статті до "Словника фразеологічних антонімів української мови" В. С. Калашника: "Із семантичним аналізом пов'язується явище внутрішньої антонімії фразеологічного звороту, яке передбачає опозицію "фразеологізм – слово", де семантика усталеної конструкції контрастно протилежна семантиці слова-компонента, що є формально опорним: треба як лисому гребінь; потрібен як сироті трясця; гарно як собаці в ярмарок; треба як сліпому дзеркало; треба як собаці чоботи влітку тощо" [9: 8]. Іронічне зіставлення (антонімічна іронія) – слово сприймається не в прямому, а в протилежному розумінні, тобто стає самоантонімом: Розжалобивсь, як вовк над поросям – від'їв ніжки та й плаче; Пожалів вовк кобилу – залишив хвіст і гриву; Добрий баранчик, та по-вовчому виє; Така гарна, що як вигляє в вікно, то потім

собаки на те вікно три дні гавкають (така гарна вона – іронічно – негарна). Антонімічні протиставлення часто забарвлені іронічно і використовуються в певному контексті: "Добрі дядечки давали, та з рук не пускали" (журнал «Перець»); у анотації до дисертації Калити О. М. "Мовні засоби вираження іронії в сучасній українській малій прозі" читаємо про те, що логіко-сміслові прийоми реалізації ситуативної іронії у сучасних текстах українських письменників малих жанрових форм по-різному актуалізують іронічний смисл. Деякі з них (антифразис, антифразисна метафора) перебувають у межах традиційного розуміння іронії як вживання слів у переносному значенні, протилежному до прямого, з метою насмішки. Про внутрішньослівну антонімію (енантіосемію) знаходимо твердження у Л. О. Новикова, А. П. Грищенка, М. П. Кочергана, Є. М. Міллера та ін.

У вищенаведених конструкціях реалізується протиставлення між реальними властивостями денотативного (треба, потрібен, гарно) і сигніфікативного значення (не треба, не потрібен, погано). Явище внутрішньої антонімії є особливістю компаративних фразеологічних одиниць, що виникли внаслідок деформації порівняльних зворотів, в основі яких лежить факт відкритого зіставлення і які передбачають три компоненти: основу – те, що порівнюється; ознаку – те, на основі чого порівнюється; образ – те, з чим порівнюється. "Внутрішня антонімія спричиняється тим, що ознака, вибрана для порівняння, не властива образу, який виникає на основі зіставлення. Здебільшого про якусь особу чи явище говориться у позитивному плані, а розуміється зовсім протилежне: прямий як кочерга; прямий як вуж у калачику (кривий); спритний як ведмідь до горобців; жвавий як рак на греблі; швидкий як віл у плузі (повільний); красивий як кабан сивий (поганий); тихий як поросятко в мішку (шумний). Внутрішня антонімія пов'язана з буквальним значенням, що вступає в опозицію з асоціаціями, які викликані переносним фразеологічним значенням" [9: 6-7]. Досить часто відношення протиставлення, що закладені у підтексті, засвідчуються суб'єктивно-оцінною модальністю заперечного характеру при іронічній характеристиці явищ дійсності. Іронія найчастіше виявляється у фразеологізмах, де друга частина вислову ніби заперечує першу. Ця "прихована" антонімія і використовується для іронічної характеристики: скучати, як собака за києм; триматися, як пісок на вилах; знатися, як цап зі скрипкою; пристати, як горбатий до стіни; квапитися, як свекор до пелюшок; набратися, як борщу на шило; заробив, як Хома на вовні; любить, як собака редьку тощо. Подібні конструкції засвідчують відношення до дійсності не прямо, а опосередковано, тобто сказано щось поза формальним його висловлюванням. Внутрішня протилежність змісту і смислу зумовлюється семантичним аналізом. Свідоме, спеціальне порушення норм семантичної сполучуваності компонентів призвело до створення комічного ефекту, в основі якого – **внутрішня антонімія, антифразис**. Порівняльна частина, нівелюючи сему основи порівняння, створює переносне узагальнене значення, цілком протилежне до прямого значення компаранта. Основою для утворення подібних компаративних фразеологічних одиниць (інтенційно-креативних) є поширення лінгвокреативного типу вербального мислення, при якому різко зростає роль асоціативних зв'язків, мовної гри, різного роду стилістичних ефектів. Підґрунтям для інтенційно-креативної вторинної номінації є те, що образність фразеологічних одиниць може водночас ґрунтуватися не на одному, а на кількох базових метафоричних принципах, оскільки емпірична свідомість людини відображає не лише об'єктивні властивості предметів та явищ дійсності, а й ті, що умовно проєктуються на дійсність.

Перед тим, як перейти до аналізу антонімічної іронії, варто зауважити, що стилістичний засіб репрезентуватиметься саме на матеріалі творів В. Винниченка. Тому, на наш розсуд, антонімічна іронія буде представлена у "прихованому вигляді" і не тільки у фразеологічних одиницях, а й у лексемах (словосполучках), що передають приховано антонімічну іронію.

Варто зазначити, що критеріями відбору іронічно маркованих мовних засобів виступають:

- здатність для створення другого плану, що контрастує з першим;
- контраст між предметно-логічним і контекстуальним значенням;
- наявність емоційно-оцінного компонента.

Перейдемо, безпосередньо, до аналізу. На прикладі художнього контексту проілюструємо використання автором антонімічної іронії на рівні фразеологічної одиниці: "...– Тобто так не було? От нехай мене Господь поб'є, коли я вчора бачила ту кухню й того економа, хай він скажеться! Він мені **потрібний, як сироті тряся**...Ото причепився! Не бачила якогось економа...Яке **щастя**, пхи!" [10: 45]. З даного прикладу вичленовуємо фразеологізм "**потрібний, як сироті тряся**", де спостерігаємо зворотнє значення: не є потрібний. Саме в цьому прикладі яскраво представлено антонімічну іронію на рівні лексеми **щастя**. Вважаємо, що вона має тотожність (спільність) з фразеологізмом "**Щастя твоє (ваше, наше і т. ін.)**". Кому-небудь поталанило, пощастило. – Ну, **щастя твоє**, що ти не знаєш! І намотай собі – знайдеш листок який, не тич свою морду, а хазяїнам оддай (А. Головка) [11: 784]. Але за контекстом та інтонаційним навантаженням має зворотнє (протиставне) значення – **нешастя, нерадість**.

Отож, визначене значення фразеологізму передає зворотній зв'язок, тобто за контекстом героїня Хима заперечує в такий спосіб те, що вона близька з економом Гудзиком. До того ж, заперечний факт

посилюється лексемою "щастя", що виступає у ролі також самоантоніма або так званої "енантіосемії" ("антифразису").

Фразеологізм **"потрібний, як сироті тряця"** також спостерігаємо й у наступному контексті. Цитуємо: "Цінність Маркович: Невже не торгувались? (*Сміється*). Ех ви, дворянчики! Ну, а як ви думаєте, через що Леонід більше подобається Марусі? Га? Трохим мовчки дивиться на нього. Ну, от розміркуйте, через що? Так Бог дав? Га? Того, голубчику, що Леонід уміє торгуватись. "Накипить, і всю правду скажу". Ех, ви! Їй ваша **правда потрібна, як сироті тряця**. Ви їй дайте ту цінність, що дає Леонід, отоді й сторгуєтесь. Дайте їй любов до високої душі, не кажіть, не кажіть, що вона програму перебріхує, от і побачите...Життя, любчику, базар..." [12: 45]. З прикладу бачимо, що так герой заперечує думку співрозмовника і загалом робить вислів яскравим, емоційно забарвленим. Наступний приклад також демонструє використання антонімічної іронії на рівні ФО: **"2-ге вікно**. Мовчи, масалка! Мовчи та диш. Я плював на тебе й на твого помішника разом з твоєю бабушкою. Чув? **Вартовий**. Смотри, щоб на себе часом не плюнув у карцері...**2-ге вікно**. Та невже? От **рушив розумом, як здохле теля хвостом**. Придумав!" [12: 107]. З наведеного прикладу бачимо, що автор використовує антонімічну іронію у ФО з метою висміювання уголовником вартового. Виокремлені ФО передають зворотнє значення: **потрібна, як сироті тряця, тобто не потрібна; рушив розумом, як здохле теля хвостом – сказати щось "дурне", не мізкувати**.

При аналізі фразеологічних сполук вияснили, що вони можуть зазнавати трансформацій, тобто втрачати первісне словесне вираження. Наступні одиниці аналізу будуть розглядатись як такі, що зазнали трансформацій. Продовжуємо наводити приклади: " – Ага!.. Гудзя йдуть...Ось вони тобі зараз скажуть **солодке слово**...Стерво!" [10: 45]. З даного прикладу нас цікавить словосполук **"солодке слово"**; на наше переконання – це трансформований фразеологізм, первісний вигляд має такий: **"Ласкаве (тепле) слово**. Доброзичливе, прихильне висловлювання з пестливими словами або приємна розмова. – Уже років з п'ять він [кінь] йому служить і пильно, і вірно, не знаючи за оту працю розкоші, і хоч чував було **слово ласкаве та тепле**, а тепле слово – більше за ласощі варте (М. Старицький)" [11: 665]. Його трансформація у контексті, враховуючи емоційне навантаження та характеристику персонажа Гудзя, передає протилежне значення (не солодке слово скаже, а зробить зауваження чи лягати).

Проаналізуємо наступний приклад: **"Антось (шарпаючи їй)**. Мовчи! Твоє слово потім. (*До Панаса*). Дала вона тобі сто рублів, щоб ти мовчав?Говори!

Панас. Дала! Ось свідки можуть ...

Ївга. Коли? Коли я дала тобі, **щоб тобі так дихати дало**? Ой Боже мій, що ж вони зо мною роблять?! За що ж вони з мене знущаються?!" [2: 88].

З контексту нас цікавить зворот **"Коли я дала тобі, щоб тобі так дихати дало"**. Тут спостерігаємо внутрішнє заперечення, за основу можна взяти ФО: **"Щоб так по правді дихав**, перев. з особ. займ. лайл. Уживається для вираження незадоволення ким-небудь, зневаги до когось, побажання чогось поганого та лихого. – Козаки сидять, згорнувши руки! – каже Шрам. – **Щоб ви так по правді дихали**. Коли б не козаки, то давно б вас зорт ізлизав (П. Куліш) [11: 200]. Синонімічним до аналізованого вислову буде ФО **Дихати не давати "Дихати (жити, життя) не давати комусь**. Створювати тяжкі, нестерпні умови для когось-небудь, настирливо докучаючи, набридаючи чимсь. [Секлета Семенівна:] Ну за що ти мене образив? За віщо? Ти справді дихати спокійно не даєш! (М. Куліш); – А як не дають жити? Що тоді? (Панас Мирний); Видима смерть гналась за ними. Землею чеченські шаблі та броньовики, а з неба життя не давали французькі аероплани (О. Гончар) [11: 182].

Отже, за контекстом героїня заперечує факт того, що давала гроші за мовчання (тобто не давала), тому заперечення переноситься також на другу частину вислову (не дати дихати). Вище проаналізовані приклади використані автором з метою яскравого, правдоподібного змалювання життя тогочасних людей; для змалювання соціально-побутових картин.

Представляємо наступний приклад: " – Та йди, дурна! Иди, я тебе сподобав...Иди моє серце...Дівчата сміються, а за ними й Федоська. Та йди, не бійсь: я **м'який...як віск на морозі**. Ну?... Води принесеш... – додає він, піднімаючи відро" [13: 42]. З даного уривку вицитуємо фразеологічну одиницю – **м'який...як віск на морозі**. Спостерігаємо походження ФО: **"М'який серцем**. Хтось добрий, доброзичливий, довірливий, лагідний і т. ін. Типово український склад обличчя, рівне високе чоло, а найбільше – то довгі сиві вуса... завжди вводили в обман м'якого серцем любителя української старовини (Хотк.) [11: 413]. З самого контексту видно, що ФО передає зворотнє значення – тобто парубок недобрий, неширий і це представлено за рахунок порівняльної конструкції: **як віск на морозі**. Знаходимо до аналізованої вище ФО – **м'який...як віск на морозі** пояснення: **який є непорушним**. За вище поданими трактуваннями даний приклад якнайяскравіше представляє використання письменником прийому антонімічної іронії. У такий спосіб митець передає емоційно-експресивний та водночас непростий характер парубка.

Наступним кроком у нашому дослідженні буде аналіз лексем (словосполук), в яких також присутнє внутрішнє заперечення. Про внутрішню антонімію (енантіосемію) знаходимо у Л. О. Новікова: "...це

непродуктивний різновид антонімії, що ґрунтується на протилежності значень всередині того самого слова і знаходить зовнішнє вираження в контексті, у характері синтаксичних і лексичних зв'язків слова, зокрема в його протилежних значеннях з іншими словами (напр.: рос. одолжить (кому-нибудь) денег "дати в борг" – одолжить (у кого-нибудь) денег "взяти в борг"; оговориться (спеціально) "омовитися" – оговориться (нечаянно) "помилитися" [14: 251].

Отож, наводимо приклади внутрішньої антонімії на рівні лексеми:

"– А якого ж біса не дають снопів? – похмуро кинув Андрон, дивлячись кудись убік. – Пальці ж свої не посуну. Я теж не каторжний...Хоч би ще знав, що гроші матиму й за таку роботу, а то робиш за панське **"спасибі"** [10: 43]. З контексту розуміємо, що лексема **"спасибі"** використовується у значенні, що чоловік за тяжку роботу не має ні матеріальної винагороди, ні справжньої щирої подяки. Наступний приклад також демонструє внутрішньослівну антонімію:

"– Так що ж думать? Катайте, дядьку, разом танцювать будете...– А **потанцюємо!**..Хо-хо!..Ще й як **потанцюємо!**..Я вже знаю...Господін, верніть пашпорти...піду шукать" [10: 135]. Лексема **"потанцюємо"** використана автором у переносному (зворотньому) значенні з метою підкреслення морального виснаження героя від бідності, нестатків, бідувань та поневірянь, тому йому насправді не до танців. Наступний приклад представлятиме змалювання соціальної несправедливості та нерівності. Продовжимо ілюструвати: "Так Кость і помер. Так з тим недокурком його й поховали. І тижнів два ще потім згадували на кухні цю **чудну кумедію** з Костем" [10: 229]. Проаналізувавши оповідання, зробили висновок, що словосполучення **"чудна кумедія"** не можна розглядати в прямому значенні, воно **набуває "вищого щаблю" іронічного змісту**, тобто значення трагедії, горя. Важливу роль у словосполученні відіграє лексема **"чудна"**, що підкреслює, з одного боку, несуттєвість того, що сталося, глузування, з іншого боку, бере на себе навантаження прихованої іронії. Варто констатувати, що приклад життя хлопця-безбатченка, змалюваного у творі є типовим. Тому розглядаємо даний приклад у зворотньому значенні. Такий прийом, де присутня неначебно насмішка, дозволяє письменнику розкрити тогочасну реальність та соціальну несправедливість. Вищенаведені приклади дають право говорити, що автор використав прийом антонімічної іронії як зі стилістичною метою, так і для представлення "мови як живого організму", бо приклади взято із реальної тогочасної комунікації.

Проаналізований мовний матеріал дає право зробити наступні **висновки**: антоніми належать до традиційних засобів створення іронії; прийом антонімічної іронії, не зважаючи на свою непродуктивність, займає місце у творчості В. Винниченка; антонімічна іронія – це особливий різновид внутрішньослівної антонімії (антифразис); антонімічна авторська іронія (іронічне зіставлення) зустрічається на рівні фразеологічних одиниць, трансформованих фразеологізмів та лексем (словосполук); антонімічна іронія зустрічається переважно у контекстах, що представлені у вигляді діалогів; антонімічна іронія виражена ФО найчастіше зустрічається у драматичних творах; антонімічна іронія, що представлена на рівні лексем – у прозових творах; серед мовних засобів репрезентації авторської іронії провідними є лексико-семантичні засоби; стилістична роль антонімічної іронії полягає в тому, що використаний автором прийом дав змогу змалювати соціально-побутові особливості життя людей та соціальну нерівність, несправедливість загалом.

Таким чином, можна твердити, що Володимир Винниченко у власному "художньому просторі" використав чималу кількість стилістичних засобів, які побудовані на антонімах. Окрім цього, у художніх творах представлено ще малопроодуктивну стилістичну одиницю – **антонімічну іронію**, яка також формує його ідіостиль: "Ідіостиль письменника на тлі загальнонаціональної мови відображає його індивідуальне світобачення і світосприйняття через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське використання їх" [5: 229].

Різноманітний, багатогранний художній світ В. Винниченка, наповнений індивідуальними рисами, які визначають творчий стиль письменника, його самотність, залишає великі ресурси для подальших досліджень, а розвідка мовної актуалізації системи цінностей автора є перспективною і багатообіцяючою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Варинська А. М. Картина світу в аспекті концептуальних мовних орієнтацій / А. М. Варинська // Актуальні проблеми сучасної філології : [матеріали міжнародної науково-практичної конференції]. – Тирасполь : РІОПГУ, 2004. – С. 351–355.
2. Вежбински Я. Теоретические проблемы антонимии (взгляд с рубежа веков) [Електронний ресурс] / Я. Вежбински // [Gautra, 2002-09-10]. – Режим доступу : <http://www.russian.slavika.org/article2215.html>.
3. Дудик П. С. Стилістика української мови : [навчальний посібник] / П. С. Дудик. – К. : Видавництво центр "Академія", 2005. – 368 с.
4. Яковлева А. М. Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 672 с.
5. Мацько Л. І. Стилістика української мови : [підручник] / [Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. ; за ред. Л. І. Мацько]. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с.
6. Полюга Л. М. Повний словник антонімів укр. мови / Л. М. Полюга. – [4-е вид.]. – К. : Довіра, 2008. – 510 с.

7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : [пїдр.] / О. Д. Пономарїв. – К. : Лїбїдї, 1993. – 248 с.
8. Моїсєєва Н. П. Стилїстика української мови : [збїрник-посїбник зї спецкурсу для учнїв одинадцятих класїв] / Н. П. Моїсєєва. – Марїуполь, 2011. – 142 с.
9. Калашник В. С. Словник фразеологїчних антонїмїв української мови / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. – [4-е вид.]. – К. : Довїра, 2008. – 349 с.
10. Винниченко В. К. Твори в двох томах / В. К. Винниченко. – К. : Днїпро. – Т. 1. – 2000. – 584 с.
11. Фразеологїчний словник української мови : [у 2 т.] / [уклад. В. М. Бїлоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та їн.]. – К. : Наукова думка, 1999. – 984 с.
12. Винниченко Володимир. Вибранї п'єси : [у 2 т.]. – Т. 1 / [вступ. ст. М. Жулинського]. – К. : Мистецтво, 2008. – 336 с.
13. Винниченко Володимир. Вибране для серед. та ст. шк. вїку / В. Винниченко. – К. : Школа, 2002. – 304 с.
14. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке : Семантический анализ противоположности в лексике / Л. А. Новиков. – М. : Наука, 1973. – 290 с.
15. Введенская Л. А. Словарь антонимов русского языка / Л. А. Введенская. – Ростов-на-Дону : Издательский центр "МарТ", 1982. – 542 с.
16. Введенская Л. А. Понятие синонимико-антонимической парадигмы / Л. А. Введенская // Филологические этюды. Языкознание. – Ростов-на-Дону, 1976. – Вып. 2. – С. 47–58.
17. Гончарова Т. И. Общность и специфика языковых зооморфных картин мира : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.15 / Т. И. Гончарова. – Харьков, 1996. – 175 с.
18. Кульчицька Н. О. Використання антонїмїї в стилїстичних прийомах контрасту / Н. О. Кульчицька // Збїрник Запорїзького національного університету "Нова філологія". – № 24, 2006. – С. 20–25.
19. Міллер Є. М. Природа лексичної та фразеологїчної антонїмїї / Є. М. Міллер. – Саратов : Вид-во Сарат. ун-ту, 1990. – 221 с.
20. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков. – М. : Высшая школа, 1982. – С. 243–250.
21. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобїв української мови / В. А. Чабаненко. – Запорїжжя : ЗДУ, 2002. – 344 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Varynska A. M. Kartyna svitu v aspekti kontseptualnykh movnykh orientatsiy [The World's Picture in the Aspect of the Conceptual Language Orientations] / A. M. Varynska // Aktualni problemy suchasnoyi filologiyi [Current Issues of the modern Philology] : [materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi]. – Tiraspol : RUOPGU, 2004. – S. 351–355.
2. Vezhbinski Ya. Teoreticheskie problemy antonimii (vzglyad s rubezha vekov) [Theoretical Issues of Antinomy (the View Regarding the Threshold of Centuries)] [Elektronnyy resurs] / Ya. Vezhbinski // [Gautra, 2002-09-10]. – Rezhym dostupu : <http://www.russian.slavika.org/article2215.html>.
3. Dudyk P. S. Stylistyka ukrayinskoyi movy [Stylistics of the Ukrainian Language] : [navhalnyy posibnyk]. – K. : Vudavnytstvo tsentr "Akademiya", 2005. – 368 s.
4. Yakovleva A. M. Suchasnyy tlumachnyy slovnyk ukrayinskoyi movy [Modern explanatory Dictionary of Ukrainian Language] / A. M. Yakovleva, T. M. Afonska. – Kharkiv : TORSING PLUS, 2006. – 672 s.
5. Matsko L. I. Stylistyka ukrayinskoyi movu [Stylistics of Ukrainian Language] : [pidruchnyk] / [Matsko L. I., Sydorenko O. M., Mazko O. M. ; za redaktsieyu L. I. Matsko]. – [2-ge vyd., vypr.]. – K. : Vyshcha shkola, 2005. – 462 s.
6. Polyuga L. M. Povnyy slovnyk antonimiv ukrayinskoyi movy [Full Dictionary of Antonyms of Ukrainian Language] / L. Polyuga. – [4-e vyd.]. – K. : Dovira, 2008. – 510 s.
7. Ponomariv O. D. Stylistyka suchasnoyi ukrayinskoyi movu [Stylistics of Modern Ukrainian Language] : [pidruchnyk] / O. D. Ponomariv. – K. : Lybid, 1993. – 248 s.
8. Moiseeva N. P. Stylistyka ukrayinskoyi movu [Stylistics of Ukrainian language] : [zbirnyk-posibnyk zi spetskursu dlia uchniv odunadtsiatykh klasiv] / N. P. Moiseeva. – Mariupil, 2011. – 142 s.
9. Kalashnyk V. S. Slovyk frazeologichnykh antonimiv ukrayinskoyi movy [Phraseological Dictionary of Antonyms of Ukrainian Language] / V. S. Kalashnyk, Zh. V. Koloyiz. – [4-e vyd.]. – K. : Dovira, 2008. – 349 s.
10. Vynnychenko V. K. Tvory [Works] : [u 2 t.] / V. K. Vynnychenko. – K. : Dnipro. – T. 1. – 2000. – 584 s.
11. Frazeologichnyy slovnyk ukrayinskoyi movu [Phraseological Dictionary of Ukrainian Language] : [u 2 t.] / [uklad. V. M. Bilonozhenko, V. O. Vynnyk, I. S. Gnatyuk ta їn.]. – K. : Naukova dumka, 1999. – 984 s.
12. Vynnychenko Vladymyr. Vybrani pratsi [Selected Works] : [u 2 t.] / Vladymyr Vynnychenko. – T. 1 / [vstup. st. M. Zhulynskogo]. – K. : Mystetstvo, 2008. – 336 s.
13. Vynnychenko V. Vybrane [Selected] : [dlya sered.ta st. shhk. viku] / V. Vybrane. – K. : Shkola, 2002. – 304 s.
14. Novikov L. A. Antonimiyi v russkom yazyke [Antinymys in the Russian Language] / L. A. Novikov. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta., 1973. – 290 s.
15. Vvedenskaya L. A. Slovar antonimov russkogo yazyka [Dictionary of Antonyms of Russian Language] / L. A. Vvedenskaya. –Rostov-na-Donu : Izdatelskiy tsentr "MarT", 1982. – 542 s.
16. Vvedenskaya L. A. Ponyatie sinonimiko-antonimicheskoy paradigmy [The Notion of the Synonimic-Antonymic Paradigm] / L. A. Vvedenskaya // Filologicheskie etyudu. Yazykoznanie [Philological etudes. Linguistics]. – Rostov-na-Donu, 1976. – Vyp. 2. – S. 47–58.
17. Gonharova T. I. Obschnost i spetsifika yazykovykh zoomorfnykh kartin mira [Collectivity and Specificity of Language Zoomorphic World's Pictures] : diss. ... kand. filol. nauk : 10.02.15 / T. I. Goncharova. – Kharkiv, 1996. – 175 s.

18. Kulchutska N. O. Vukorustannya antonimiyi v stulistychnykh pryomakh kontrastu [Using Antonymy in the Stylistic Contrast Devices] / N. O. Kulchytska // Zbirnyk Zaporizkogo natsionalnogo universytetu "Nova filologiya" [Zaporizhzhya National University "New Philology"]. – № 24, 2006. – S. 20–25.
19. Miller E. M. Pryroda leksuchnoyi ta frazeologichnoyi antonimiyi [Nature of Lexical and Phraseological Antonymy] / E. M. Miller. – Saratov : Vyd-vo Sarat. un-tu, 1990. – 221 s.
20. Novikov L. A. Semantika russkogo yazyka [Semantics of Russian Language] / L. A. Novikov. – M. : Vysshaya shkola, 1982. – S. 243–250.
21. Chabanenko V. A. Stylistyka ekspresyvykh zasobiv ukrayinskoyi movy [Stylistics of expressive Means of Ukrainian Language] / V. A. Chabanenko. – Zaporizhzhia : ZDU, 2002. – 344 s.

Матеріал надійшов до редакції 03.04. 2015 р.

Варинская А. М., Тарасенко О. Д. Средства репрезентации авторской иронии в произведениях В. Винниченко.

В данной статье рассмотрены языковые средства репрезентации авторской иронии в художественных произведениях В. Винниченко. Акцентируется внимание на приеме антонимической иронии, который представлен на теоретическом и практическом уровнях. Определена роль антонимов и фразеологических единиц в создании ироничного смысла. Охарактеризована лексико-семантическая и смысловая составляющие антонимической иронии в произведениях В. Винниченко.

Ключевые слова: антонимы, внутренняя антонимия (энантиосемия), антонимическая ирония, фразеологическая единица, художественный текст.

Varynska A. M., Tarasenko O. D. Means of the Author's Irony Representation in the Works by V. Vynnechenko.

The article describes the representation of linguistic means of the author's irony in the works by V. Vynnechenko. The method of antonymic irony is emphasized and represented on the theoretical and practical levels. The role of antonyms and phraseological units in the creation of ironic sense is defined. Lexical-semantic components of antonymic irony are characterized in the works by V. Vynnechenko.

Key words: antonyms, antonymic irony enantiosema, antonymic irony, phraseological unit, literary text.